

VEČERJA V SIVEM

Leopold Suhodolčan

»Pa imate koga, da vam bo pomagal domov?«

Ivan Markič je brezizrazno pogledal bolniško sestro. V grlu se mu je odluščil ohromel glas:

»Hči me čaka.«

Po petih dneh molka je spregovoril te besede. Kratke besede. Ko je odhajal po dolgem hodniku, so te tri besede zvončkljale s koraki, nato pa se razpočile, ko je stopil na prag, in zbežale z vetrom po cesti.

Počasi je stopal za njimi. Sonce je prav takrat prerezalo ostarel oblak na dvoje in oblak je zakrvavel od sončnih kapelj.

Pozdravljali so ga. Še me poznajo tu v Črni, je pomislil. Vsakemu je natanko pogledal v obraz. Vsakemu, ki ga je pozdravil. Rad bi se spomnil, od kod se poznata. Še ustavil se je in gledal za njim. Potem se je ozrl tudi mimoidoči in ga spet pozdravil. Mlajši pa so hiteli brez pozdrava mimo. Ti me ne poznajo. Ne morejo me poznati. Pa tudi nočejo me poznati.

Na trg se je tedaj prizibal širok avtobus. Markič je pohitel in se skrnil med vrata prve trgovine. Čisto se je stisnil k steni. Prodajalec je postal pozoren. Začeli so izstopati.

Debela ženska dolgo ni mogla iz avtobusa. Potniki so bili nestrpni, vpili so in se posmehovali:

»Za take bi moral avto imeti poseben izhod!«

»Zamašila bo vrata in noben hudič ne bo mogel več ven ne noter.«

»Ljudje, dajte no. Najbrž je bolna. Mogoče ima vodenico...«

»Ja, vodenico! Ta mastno!«

Nazadnje se je le izmotala. Ko je prišla do sape, je svojim zmerjalcem trikratno povrnila. Vsakega posebej je počakala pred vrati in vpila nanj z visokim, skoraj jokavim glasom:

»Taki ste dandanes ljudje... Namesto da bi človeku pomagali, pa takole... Čujte vi! To je sramota! Sramota! Čujte vi!«

Na vratih avtobusa se je pokazala visoka ženska srednjih let.

»Anica!«

Ivan Markič je brž stopil v trgovino. Skozi izložbeno okno je videl, kako je odšla z naglimi koraki proti bolnišnici. Velika, z ozkimi rameni in z močno kepo las. Desetletnega dečka je peljala za roko. Pravi čas sem šel iz bolnišnice, si je rekel. Pome gresta. Anica in

Cencej. Če bi samo še malo poslušal tisto klepetavo bolniško sestro, bi se srečali sredi ceste.

Izginila je z dečkom med hišami.

Markič je stopil na cesto. Prodajalec je pogledal za njim in zmajeval z glavo. Ni še za trdno sklenil, kam se bo pravzaprav obrnil. Najraje bi šel domov. Domov. Še enkrat domov. Toda na avtobus ne morem čakati. Vrača se šele pozno zvečer. In še s hčerjo bi se srečal.

Nekoliko niže v trgu je stal tovornjak. Markič je pohitel. Šofer je že držal nogo na stopnicah.

»Bi me vzeli s seboj?«

»Kam pa greste?«

»Na Prevalje...«

Tedaj ga je šofer, mož s širokimi rameni, pogledal ko policaj. Nato pa je neprijazno zamrmral: »Ne vem, če bo še kaj prostora.« Pogledal je v trg, ko da nekoga pričakuje. Predrzen mir je žarel v čiku, ki mu je visel v kotičku ustnic.

Markič ga je pocukal za rokav in mu zmašil petstodinarski bankovec v roko. Šoferju se je v trenutku raztegnila koža tam nad nosom med očmi. Pomagal mu je v kabino, skočil na drugo stran, odpljunil čik, pognal motor in že sta se peljala po razmajani cesti.

Kabina je izparevala prijetno toploto. Vonj po bencinu se je začel mešati z vonjem, ki ga je Markič nosil iz bolnišnice. Bil je v zimskem plašču, čeprav je zunaj šele zorel avgust. Šofer je nepremično gledal na cesto; na ovinkih je redno zavrl, ko da prizanaša nevidnemu človeku. Če je privozil naproti drug tovornjak, sta se komaj komaj srečala.

Od obeh strani so visele na cesto visoke skale. Meža in cesta sta se že od nekdaj bojevali za skromni prostor.

Ob dveh bom doma. Avtobus pa se bo vrnil z Anico šele ob devetih zvečer. Cel popoldan bom sam. Sedem ur bom sam. Več si nisem želel. Seveda, Anici bi lahko prihranil skrb. Pa ne morem. Ne morem zaradi nje žrtvovati popoldneva. Svojega zadnjega popoldneva.

V Žerjavu se je dolina le toliko razširila, da so lahko počepnile na zemljo velike topilnice svinca. Na drugi strani ceste je rasla velika gora belega peska, ki so ga odlagali vagončki. V ozadju so se iz plešaste gore počasi dvigali strupeni plini, ki so dušili list za listom.

Šofer je ustavil tovornjak in izstopil. Kmalu se je zapletel v pogovor z dvema delavcema. Prižgali so si cigarete.

Ivan Markič je zaprl oči. Toplota, ki se je vrtela po kabini z vonjem po bencinu, mu je zatrepetala na čelu. Vedno na istem mestu mu je trepetala.

Stopil je iz kočije.

»O gospod Markič! Pozdravljeni! Dober dan!«

Markič je prijateljsko stisnil roko direktorju.

»V Toplo grem. Pojdite z mano. Boste videli, kako lepo je v avgustu v Topli.«

»O vem, da je lepo! Na vsakem vašem posestvu je lepo, gospod Markič. Ko bi bil kakšen drug dan, bi precej sprejel vaše povabilo. Toda prav danes pričakujem iz Ljubljane namestnika gospoda bana.«

»Inšpekcija?«

»Neke vrste, ja. Delavci se nam puntajo...«

»A tako. No, pa drugič. Na svidenje! Pa le ohladite buče tistim vašim puntarjem! Srečno!«

»Srečno pot, gospod Markič! Srečno pot!«

Šofer je odrgel ogorek in vstopil. Zaloputnil je vrata. Markič se je stresel in butnil z glavo ob sedež.

Že je hotel šofer pognati, ko je priteklo k oknu kabine dekle z velikim, belim ovratnikom.

»Tovariš šofer, vzemite me s seboj do Mežice.«

Ni počakala na odgovor, kar sama je odprla vrata in se stisnila med njiju. Med vožnjo je kar naprej sukala jezik, se smejala, pri tem pa obračala drobno glavo, da so jo kodrasti lasje komaj dohitevali.

»Bila sem pri sošolki. Veste, njen oče je predsednik delavskega sveta v rudniku. Zdaj lahko grem, ko imamo počitnice. Mama mi je rekla, da moram biti do dveh doma. Takrat pride oče z dela. Bomo do dveh doma, tovariš šofer?«

»Ena dve bomo v Mežici.«

Šofer je gledal njene snežnobeke roke, ki jih je položila na svoja ozka kolena, avto pa upravljal z nekim tretjim očesom. Kmalu so se začele na obeh straneh ceste nabirati hiše. Tovornjak je pribučal na trg.

»Hvala lepa, tovariš šofer.«

Zadržal ji je roko, ko ji je pomagal iz kabine. Dekle se je ozrlo, drobne prsi so se ji za hip dvignile.

Nato je zbežala.

Šofer je še za hip počakal. Oba sta gledala za dekletom v modri obleki z velikim, belim ovratnikom. Tekla je še nekaj časa ob cesti, nato pa je izginila v zajetno rumeno hišo.

Markiču so omahnile trudne veke. Tovornjak se je spet premaknil. Dekle v modri obleki pa je priplavalo v mehkih copatah od druge strani, se zlilo z umazano šipo na oknu kabine, nato pa je spet zraslo in z velikimi, plahimi očmi zrla v Markiča.

»Anica, nimam časa. Na žago moram.«

»Če si pa rekel, da boš šel danes z mano v šolo...«

»Vem, vem, pa res nimam časa.«

»Tako strah me je...«

»Tudi jaz sem šel prvič sam v šolo, pa me nobeden ni snedel.«
Dekletu so se nabirale solze.

»Prosim, oče...«

Markič se je razjezil: »Beži v šolo pa mir!«

Dekle je zajokalo in steklo iz sobe. Vrata so zaječala.

Markič je odprl oči. Tovornjak se je spuščal proti Poljani. Pred gostilno na Poljani, nekoliko višje na vzpetini, je stal spomenik padlim partizanom. Trije posušeni venci z obledelimi trakovi so mu greli mrzle noge.

Takrat so zapele zavore.

»Bom precej nazaj!« je rekel šofer, skočil iz kabine in odšel v gostilno.

Motor je počival. Markič je čul, kako je počasi kapljal bencin na tla. Sprva mu je to pritrkavanje kar prijalo. V kapljah se je barvala čudna lahkota, vse je bilo tako jasno in pretirano enostavno. Potem pa so kaplje začele tekmovati z njegovim srcem. Na vsem lepem so začele tekmovati. Porušile so kratkotrajno enostavnost. Ko je pohitelo srce, so kaplje brž ujele njegov utrip. Markič se je krčevito prijel za prsi. Moram zadržati srce, je v strahu pomislil. Moram ga zadržati. Ne sme slepo zdrveti za kapljami. Ne sme. Ne sme. Kaplje bencina pa so postajale neugnane, razigrane: kljap, kljap, kljap! Vedno hitreje, vedno hitreje, vedno teže jih je dohitevalo srce. Ni ga ubogalo, čeprav ga je lovil z obema rokama. Kljap, kljap, kljap! Začelo ga je dušiti. Počutil se je ko voznik, ki so mu konji iztrgali vajeti in brezumno drve neznano kam. Srce mu je pobegnilo v grlo, z eno roko ga je ustavljal, z drugo pa je poskušal odpreti vrata kabine. Ni se mu posrečilo. Kljap, kljap, kljap! Na jeziku je že nosil srce, pa je butal z glavo ob okno, ki pa se je menda prav tisti trenutek spremenilo v jekleno ploščo. Nenadoma pa so kaplje opešale. Le poredko je še katera kapnila na tla: kljap-kljap. Nato pa so popolnoma utihnile.

Ko je spet odprl oči, je ležal v travi. Na čelu je začutil mokro krpo. Toliko je odprl oči, da je videl nekaj ljudi do pasu. Ni še dobro razločil glasov.

»Ta ne bo več dolgo tlačil trave...«

»Ti, Lipej, kdo pa je to?«

»Kaj ga ne poznaš? Markiča?! Včasih je imel na vsakem bregu hubo in les.«

»Presneto, bil je čudno bogat.«

»Zdi se mi, da nas spet čuje... Pomagajte mi, moram ga spraviti do Prevalj.«

Markič je sedel. Pomagali so mu v avto.

Do Prevalj ni bilo daleč. Markiču je odleglo, mreno na obeh si je umil z dvema debelima solzama. In zazdelo se mu je, da sedi doma v svojem naslanjaču s copatami na nogah.

Meža se je potuhnjeno zaganjala ob cesto. Markič je začel nenadoma jasno razpoznavati predmete pred vozilom, ko da je sonce v njem samem, ko da se je popoldansko sonce preselilo vanj, prameni svetlih žarkov so mu zasvetili skozi oči. In tako je bil zdaj kamen na cesti naenkrat svetlejši, drevesa so kar zbledela od njegove svetlobe, okna na bližnjih hišah so se razpočila, na cesti so odskakovali zlati cekini. Tudi več metrov visoko so odskakovali, nobenega nista povozila. Meža se je tako približala cesti in bila je tako gladka in svetla, da je Markič samo čakal, kdaj bo šofer zapeljal po reki. Toda samo za nekaj minut je popoldansko sonce zasvetilo skozi njegove oči, samo za nekaj minut je svet okrog sebe doživljal s stopnjevanimi občutki. Svetla pramena v očeh sta mu ugasnila, ko mu je spet oživel v ušesih pogovor z zdravnikom.

»Lahko greste domov, gospod Markič.«

»Še danes?«

»Še danes. In to vam še lahko rečem zaradi diete... Koliko let imate, gospod Markič?«

»V začetku avgusta sem jih imel osemdeset. Kaj ste mislili reči zaradi diete?«

»Privoščite si, gospod Markič. Vse si privoščite, kar vam srce poželi.«

Zdravnik mu je dve, tri sekunde brez besed gledal v oči. In takrat je Markič vedel vse: samo še nekaj dni življenja, morda samo še dva dni, morda samo še en dan, samo še sedem ur...

Če bi počakal na hčer, bi me odpeljala domov ko desetletnega otroka. Še za roko bi me prišla. Doma bi me spravila v posteljo in mi stregla z grenkim čajem. Vsaj tega si nisem zaslužil, da bi končal življenje ob grenkem čaju.

Šofer je ustavil tovornjak na ustju Prevalj.

»Tu boste izstopili, ste rekli, kajne?«

Pomagal mu je iz kabine.

Odšel je po ozki poti ob plotu. Ves čas se je oprijemal lat. Včasih je malo postal. Res samo malo, ker se je bal, da bi ga kdo ne srečal. Vse hiše, vsi vrtovi so mu kot neznanci prihajali naproti, da se je že zbal, če ni zabredel v tujo vas.

A je prepoznal visoko hišo, ki je stala tik ob Meži. Rdečkasta barva zidu se je tako nasrkala popoldanskega sonca, da ga ji še noč ne bo vsega ugrabila.

Pred hišo je stala žena z otrokom v naročju. Markič se je skrtil za drevo in počakal. Kmalu pa so se mu začela šibiti kolena. Moral je počepniti, ženska z otrokom je še vedno stala pred hišo. Zbolelo ga je v želodcu, ko da se je obesil na klin.

Ko je ženska z otrokom le izginila za vogalom, se je malodane po vseh štirih splazil v vežo. Moral je v prvo nadstropje. Na vsaki tretji stopnici je sedel in preživel počitek v večnem strahu, da ga bodo našli.

Dobro vem. Brž bi me spravili v posteljo. Drobec, ki stanuje v pritličju, bi me najprej ozmerjal, nato pa letel po Mahovko. In ta bi potem sklepal roke in mi vlivala v usta grenki čaj, grenki čaj, in se križala ter molila čisto nenavadne molitvice.

Markič je bil le malokdaj tako srečen ko v trenutku, ko je dotipal pod predpražnikom ključ. Anica ga je pustila za Mahovko, ki je hodila pospravljat.

Zaklenil je za sabo, dvakrat je obrnil ključ in se oddahnil. Odrsal je v sobo in se spustil v težki naslanjač. Počasi je peljal svoje oči po sobi. Zdelo se mu je, da že dolgo dolgo ni sedel v tistem naslanjaču, čeprav je bil v bolnici komaj slabe tri tedne. Predmeti so pokorno stali na svojih starih mestih. Mrtvaško pokorno. Lovske trofeje so bile še vedno zaprašene kot nekoč. Stara Mahovka jim je brez vzroka prizanašala. Rožnate tapete so se bahale na vseh stenah, čeprav so že potemnele.

Dobre pol ure je sedel. Dobre pol ure, ni se mogel zbrati. Nagon do življenja mu je plaval v prijetni mehki. Volja se mu je že dosti prej utopila. Okno sobe se je že zlivalo z barvo tapet. Le svetla drevesa onkraj Meže so se še včasih zasvetlikala v njem.

Potem je Markič le vstal (tistih svetlih dreves onkraj Meže se je oprijel), vzel iz omare svojo še dobro ohranjeno lovsko obleko in jo z veliko muko oblekel. Hlače so mu bile dosti prevelike, tako je shujšal. Spomnil se je, kako se je nekoč ponorčeval iz Lekša, ko mu je podaril svoje ponošene hlače (Lekš je bil vse življenje droban ko otrok): »Lekš! Ko boš zlezal vanje, pusti svoj naslov zunaj...« Klobuk mu je smuknil na ušesa. Trpko kislo se je nasmehnil, ko se je zagledal

v ogledalu. Dolgi nos se mu je še bolj ošilil. In brada tudi. Skrbno si je popravil sive, žimaste lase pod klobuk.

Spet je bil svečano oblečen, včasih je bil tako oblečen za lovski praznik. Odprl je shrambo in začel nositi na mizo. Hodil je počasi ko upokojen natakár. Prinesel je salame, slanine (paprike moram posuti nanjo), pet steklenic kislih kumaric (Marija jih je vedno skrbno pripravljala zame), dve štruci belega kruha (saj ga je tako ali tako Anica spekla zame), prekajena svinjska rebrca (o, za koga je pa ta pripravila?), krožnik keksov (so ti za Cenceja ali kaj?). Dve buteljki rizlinga (upam, da je pristen!) je nazadnje postavil na mizo in sedel.

Začel je večerjati. Jedel je počasi, svečano, a ni zgrizel, kar je dal v usta. Zdelo se mu je, da žveči papir, bil je razočaran, toda to razočaranje ga ni nič več bolelo. Tudi vino je bilo brez okusa, in bilo je prvič v življenju, da zaradi tega ni skremžil obraza. Nekje na obronku svoje notranjosti je čutil, da si je to večerjo želel vse drugačno. Z motnimi očmi je zrl predse, v okno je zrl, tanka siva zavesa je počasi, nevidno lezla od zgoraj navzdol, od zgoraj navzdol, navzdol. Tako se je okno zoževalo, vedno bolj se je zoževalo. V njem pa se je odpiralo, odpiralo, veliki šivi so popuščali, na stari, prepereli vreči so popuščali. Vreča se je brez bolečin začela parati, prijetno parati. In že je drsel iz nje in se pogrezal v voščeno mehko, v mehko brez dna. Na oknu se je takrat siva zavesa že čisto spojila z zidom. Le ozka ozka špranja je še ostala, samo za nekaj trenutkov je še ostala. Potem je še ta ozka špranja umrla.

Takrat se je sivina popolnoma zlila s steno, preplavila je sobo. Tapete so posivele; na ogledalo, na jedila na mizo je kapljala pepelnatosiva barva, na lovske trofeje je kapljala, pa tudi na Markičev obraz in na njegove roke.

In komaj se je barva ustavila, so že vstopili prvi gostje.

»Dober večer!«

»Dober večer, Močnik! Mislil sem si, da boš ti prvi.«

»Ključarji morajo biti prvi.«

»Ja, ja. Tako vestnega ključarja ni imela naša fara ne pred tabo ne za tabo.«

»Ti si bil tudi ključ, Markič. Trikrat si obrnil vsak dinar, preden si ga spustil v puščico.«

»No, no, Močnik, misliš že kar začetni. Počakaj, da bomo vsi. Sedi! Kar vzemi si, če si lačen.«

Močnik je res precej sedel in se lotil salam. Prazni zobje so mu naglo migali. Njegova medvedja postava se je lomila sredi hrbta.

Njegovi, že nekoč kratki prsti, so se mu zdaj popolnoma skrčili v dlan.

»Markič, tvoja prva žena je na vratih.« se je namuznil Močnik. »He, in druga tudi! Kako ju boš pa nocoj posadil?« se je hahljal in tiščal koščeni nos v krožnik.

Markič pa ni spremenil svojega sivega lica. Mirno je rekel prvi ženi: »Greta, sedi na mojo levo stran.« Drugi ženi pa: »Marija, sedi na mojo desno stran.«

Neslišno sta sedli. Nato se je Markič spet narahlo ozrl k vratom. Tam je že čakalo dekle devetnajstih let s svetlimi lasmi in belo obleko. »To je dekle mojega najstarejšega sina,« je pomislil Markič. »Neumnica se je utopila.«

Markič je naredil častitljivo kretnjo z roko in ji pokazal sedež. Šele tedaj je opazil, da je stal tik za dekletom fant šestnajstih let. Sušica mu je še po mnogih letih gledala iz oči. Fant je tiho spregovoril: »Smem prisesti? Bil sem tovariš vašemu najmlajšemu sinu.«

»Sedi k dekletu! Če imaš rad kekse, jih kar vzemi.«

Fant s sušico v očeh se je poskusil nasmehnuti, a mu je smehljaj brž ugrabila sivina, ki se je z nevidnimi lovkami plazila po sobi. Fant je sedel in segel v krožnik. Tudi dekle, ki se je utopilo, je boječe iztegnilo roko.

Potem je vstopila močna ženska in si brez pozdrava sama poiskala prostor.

»Tašča tvojega drugorojenca!« se je hahljal Močnik. Oči so se mu še bolj pogreznile. »Deset let se že hladi v zemlji, pa ima še vedno vročo kri.«

Koj za njo se je prikazal mož v železničarski obleki z odprto rano na prsih. Kazalo je, da se še odloča, če bi vstopil.

»Ha, ha! Tudi tvoj zet te še ni pozabil, Markič!«

Ponudil mu je sedež poleg tašče, ne da bi ga pogledal. Mož z rano na prsih pa se ni zmenil za njegovo kretnjo. Sam si je izbral mesto na nasprotni strani mize. Z Markičem sta si sedela iz oči v oči, ločila ju je le prstena sivina.

»Smo že vsi?« je vprašal Močnik.

»Ne. Nismo še vsi.«

»Morda pa čakaš še na tistega?«

Markič se je na pol obrnil.

Med vrati je čakal na povabilo mož, majhen, z nogami rahitičnega otroka in s posušeno kožo. Velika usta so ga silila v smeh, najsi je hotel ali ne.

»Kar pridi, Lekš!«

»Nocoj lahko prisedete tudi brez povabila,« se je prvič oglasil mož z rano na prsih. Markiču so se za hip posvetile oči iz sivine, a glave ni premaknil.

»Lekš, bodi še nocoj dobre volje, kot si bil vedno,« je rekel Močnik, »drugače se bomo kmalu vsi razjokali, tako žalostna postaja tale naša večerja.«

Lekš je prišepal do mize in se res kmalu razživel. »Ej, čuj!« je rekel fantu, »ne snej deklici vseh keksov! Hitiš, ko da že sedem let nisi nič jedel! In navsezadnje smo mi tudi še tu, saj mi že celih petnajst let samo grenka zemlja v usta leze!«

»Še koga čakaš?«

Markič je molčal.

»Aha! Že vem. Na sinove še čakaš. Jaz pa pravim tako, Markič. Če so mislili priti, bi bili zdajle že tukaj.«

»Najbrž ne morejo odmakniti pokrova na grobu,« je rekel Lekš. »Ej, včasih pa se le pokaže, da ni vse marmornata plošča! Jaz sem svoj trhli leseni okvir z enim prstom odrinil.«

»Lekš, le tiho bodi in jej!«

»Sem že tiho, da vam ne bom pokvaril večerje.«

Spet so molčali in čakali, čakali, in težka sivina jim je strjevala obraze in roke, da so sedeli že nepremično ko kipi. Le Markič se je včasih obrnil, a zaman.

Nato pa je dejal: »Začnimo Pohiteti moramo. Večerni zvon nam bo pretrgal večerjo.« Zase pa še to: »Upam, da bodo do takrat sinovi le prišli.«

»Ali lahko začnem?« je plaho vprašalo dekle, ki se je utopilo.

Markič je še enkrat obrnil glavo, nato pa dejal: »Ne. Ti ne boš začela.« Pogledal je svojo prvo ženo. Še vedno je bila visoke, čisto moške postave. Le obraz je imela nenavadno ozek, a še tega so ji polovico jemale oči. »Greta, ti začni,« jo je nagovoril.

Na Prevalje si menda prišel leta 1901. Jaz sem bila takrat za natakario pri Lepniku. Ljudje nikoli niso pozabili, da si prišel k nam z venci čebule in da si kar pri nas ostal, ko si čebulo prodal. Kot natakario sem natanko vedela, kaj imajo v piskru pri kakšni hiši. In ob jutrih sem se vedno prva grela ob novici, kdo je tisto noč spal pod tujo odejo. Ti nisi nikoli zavil v našo gostilno, ko si dobil službo na žagi. Drugi pa so med malo južino radi skočili k nam.

»Tisti čebular nič ne pije?« je vprašal eden.

»Najbrž ima luknjo v grlu, ha, ha!«

»O, to je pravi trep! Še malo južino proda in denar na kraj devlje.«

»Jaz pa pravim, da se je tega čebularja treba bati! Čez nekaj let bomo mogoče že klobuke snemali pred njim.«

Kadar je bilo malo gostov, sem večkrat stopila k oknu in gledala čez cesto. Sveži hlodi so se vzpenjali v visoke grmade. Posebno, kadar je bil dober saninec. Takrat je od jutra do večera zvončkljalo mimo naše gostilne.

Hodil si od hloda do hloda, jih meril z velikimi lesenimi kleščami in si zapisoval v beležnico. Bil si visok fant, z lepo glavo in svetlim čelom. Hm, imel si komaj petindvajset let, moje lice pa — iz dneva v dan sem ga teže pogledala — je preživljalo že enaintrideseto pomlad.

Osmo leto sem že služila pri Lepniku. Sprva sem bila še čudno sramežljiva. Še dobro vem, kako sem zardevala pri vsaki okrogli besedi. Z leti pa sem zapravila rdečico, ki se še malo ne poda natakarcam. Priznam, za lahek denar sem jo dajala. Kaj hočemo! Ko je človek mlad, je ko teliček. Nobeni stvari ne pozna cene. Ne smem reči, da bi ravno zapravila srce ko kakšna ponúdíga, čeprav me je marsikateri imel za tako. Nihče ni vedel, kolikrat sem si zaželela, da bi nenadoma prišel nekdo, me moško zgrabil in odpeljal za vedno na svoj dom. Kadar je prišel kakšen novi v trg, sem vedno za kratek čas zaživela v čudni vročici. Na mah sem se prerodila, ko da je čisto za trdno prišel samo zaradi mene. Obenem pa sem se bala, da ne bi prehitro dobil tovarišije. Če so namreč takega prišleka dobili v roke naši fantje, so me tako očrnili, da me še pes ni več povohal.

Hvala bogu, ti nisi maral za tovarišijo. Živel si svoje življenje ko kakšen nekrščen grof. Presrečna sem bila, ko sem to ugotovila. Toda preživela sem še mnogo ur pri oknu. Našla sva se potem prav tiste dni, ko je bila naprodaj čedna bajta. Toda bajta še ne bi bila toliko vredna ko les, ki je spadal k njej. Z lahkoto sem ti ponudila polovico vsote, saj sem si kar precej prihranila. Vzela sva se. Iz ljubezni, bi skoraj rekla, da ne. Tudi od moje strani ne. Ti nisi znal vasovati ko drugi fantje, ti nisi nikoli júckal pod mojim oknom. Pravzaprav na to niti nisem mislila več. Vse to je bilo že za mano. Komaj sem čakala, da se vseliva v kupljeno hišo in si urediva dom. Ker si kupil les kar počez, si brez skrbi izsekal toliko, da sva dobila lepo ves denar nazaj in še bajta z lesom nama je ostala. Naslednje leto sva se vselila v visoko hišo v trgu. Dobro si se naučil prekupčevati z lesom, čeprav si dihal njegov vonj šele nekaj let. Les je takrat pač tistemu zlezel v mošnjo, ki mu jo je znal nastaviti.

Naša hiša se je kmalu spremenila v pravcato poslovalnico z lesom. Od kuhinje do praga, povsod je dišalo po lesu. Če kakšno leto les ni imel cene, si se potuhnil, tuhtal in čakal.

Jaz sem živela pusto življenje, čeprav vrvež ljudi v hiši nikoli ni pojenjal. Še danes ne vem, kako sem vzdržala, saj sem dobro vedela, kako je pravemu življenju ime. Bila pa sem tudi taka, da sem trmasto trpinčila samo sebe, kadar mi je kaj navzkriž hodilo. Imela sem občutek, da že spadam kot gospodinja k hiši, da pa nimam višje cene ko postelja ali omara. Ti z nikomer nisi bil preveč zaupen. Najboljšemu poslovnemu prijatelju nisi pokazal vseh kart. Nasmejal si se še kar rad, a je še smeh bil natanko preračunan, kakšen učinek mora narediti na družbo. Že kot natakarka sem se naučila opazovati ljudi. Samota, ki sem jo preživljala kot žena, mi je ta čut še izostrila. Opazila sem, kako si poniževal tiste, ki so že po naravi težko mislili. Na zelo svojstven način si to delal. Mene je bolelo, a si nisem vedela pomagati. Poveličeval si načelo, da gre vsa čast in oblast tistemu, ki se v življenju znajde. Da, znajti se, znajti se! to sem ti lahko vsak dan prebrala v očeh.

Kako si čez dve leti kupil Filipovo bajto, je povest zase. Škoda, da ni Filipa nocoj tukaj, sam bi jo lahko pripovedoval. Jaz bi rada povedala samo še to, da sem vsa štiri leta, kolikor sva bila poročena, čakala otroka. Pa mi ni bilo uslišano, da bi ga dobila. Morda sem bila temu tudi sama kriva, saj sem prva leta, ko sem začela pri Lepniku, marsikaj storila, kar sem pozneje vse noči objokovala.

Ti najbrž še danes misliš, da nisem vedela, čigavega otroka sem nesla eno leto pred smrtjo h krstu. Marija, tvoja druga žena, je bila takrat služkinja pri nas. Navsezadnje ne bi rabila služkinje, saj sva bila sama. Toda ti si jo nekega dne pripeljal in je seveda ostala. Ko je rodila, si mi rekel, čisto mirno si mi rekel: »Za botro boš!«

Samo to in nič več. Med ljudi pa si poslal govorico, da je Mariji neki pijanec storil silo. Vso noč sem prejokala. Zjutraj pa so se mi za vedno posušile solze. Napravila sem se in nesla tvojega otroka h krstu.

Tu lahko pravzaprav končam. Tisto leto življenja, ki mi je še preostalo, ni bilo niti toliko več vredno, da bi ga omenila. Bila sem ti samo še v breme, samo eden tvojih ljudi, ki še okleva, da bi znižal ceno.

»Tu pa se začenja moja povest.«

Markič se je počasi okrenil k svoji drugi ženi.

»No, Marija, kar daj.«

K hiši sem prišla dve leti prej, preden je umrla Greta. Ko si ji ukazal, naj nese Anico h krstu, me ni bilo čisto nič sram. Malo grdo je to že bilo od mene. Nekega dne si me srečal na cesti. Čeprav se

nisva pobljše poznala, si me kar ustavil in rekel: »Pridi k nam... V nedeljo dopoldne se oglasi.«

Pa sem res kar šla, čeprav so me tiste čase fantje kaj radi nagovarjali. Lahko že rečem, da takrat še dolgo nisem bila tako široka ko potem pri štiridesetih. Malokdaj sva govorila. Največkrat so bili le vsakdanji ukazi, ki jih poslušajo vse služkinje. Sama ne vem, kdaj sva začela živeti še eno življenje. Ah, najraje bi kar končala. Ne znam tako govoriti ko Greta. Res ne znam. Jaz bom kar rekla, da sem te imela rada že od prvega dne. Bila sem bolj majhna in drobna, ti pa tako visok in širok v ramenih. Izdala pa se ti vseeno nisem. Prej bi si zadavila srce, kakor da bi čul njegov utrip. In vse življenje sem te imela rada, čeprav mi prav gotovo ni bilo z rožicami postlano pri tebi. Je bilo pač tako, da si tudi z mano le takrat lepše spregovoril, kadar si me rabil. Če pa že moram nocoj vse po pravici povedati, moram reči, da si ob meni vendarle večkrat pozabil nase. V takih trenutkih si bil zame najljubeznivejši človek na svetu. Mogoče si samo takrat srečal sebe, kakršen si bil, preden si prišel na Prevalje. Dobro vem, da se ti v Prlekiji ni dobro godilo. To lahko potrdim tudi s tem: Do gospode, ki je prihajala k nam, pa je bilo le bolj redko, si bil včasih tako neotesano grob, da je bilo sram še mene, ki se nisem znala smukati okrog tiste jelševe gospode. Zavedal si se, da te s svojo preteklostjo, s svojim obnašanjem in naučenim znanjem sicer prekašajo, da jih pa ti s svojim nezmotljivim in zdravim razumom desetkrat potolčeš. Pa še to moram kar zdajle povedati: Čeprav si dočakal na Prevaljah visoko starost, pravi domačin nisi postal nikoli. Še samemu sebi si bil vedno tujec, prišlek. Venci čebule, ki si jih prinesel k nam, se zate niso nikoli posušili.

Večkrat mi je prišlo na uho, da priganjaš svoje delavce ko kakšno živino, da pri nobeni kupčiji ne izgubiš, toda jaz sem te prej občudovala, ko pa ti zamerila. Moraš biti že pametnejši od njih, da ti to uspe, sem si dejala. Vse bi bila dala zate. Doma smo bili bajtarji in nikoli nismo imeli kaj dobrega. Potem sem pa postala gospodinja v bogati hiši in svoj denar sem imela. Brez pomisleka si mi pušcal ves denar, ki sem ga dobivala za mleko. In imeli smo svoje dobe tudi po dvanajst molznic! Ker sem te le za največje praznike spravila v cerkev, sem dosti premolila zate. Že od doma sem bila tega navajena, saj smo več premolili, ko pa pojedli. Ta tvoja slabost me je pravzaprav še najbolj bolela. Da pa sta si bila z gospodom vseeno dobra, lahko potrdi gospod Močnik, ki je bil dolgo let cerkveni ključar.

Ko si kupil Lékšejevo bajto, je bilo Anici pet let. Še dobro pomnim. Imeli smo ravnokar njeno torto na mizi, ko je Lékšejeva žena prijokala v sobo.

»Aha, tu je pa zdaj najbolj primeren trenutek, da jaz povem svoje.«

»Lekš, jezik si še prej namoči!«

»Kam pa? V vodo? Pa še te ni na mizi. Ti buteljki sta bili komaj za en strah!«

Vrag vzemi mojo babo! Saj ne rečem. Včasih sva se z Nežo preklemano rada imela. Ampak tisti čas se je pa že tako čudno vedla, da bi me bilo skoraj neslo, čeprav me je bilo za dober koš. Hm, imela sva otrok, kolikor je sveč v naši cerkvi! Hudiča, nazadnje zvečer že hlače nisem smel več sleči pred ženo, drugače bi kar spet kaj zavékalo! O, drugače pa moji sinovi niso bili narobečni fantje, o ne! Tisti, ki so bili zanič, so pomrli. Samo štirje so nama ostali. Roko dam zanje, da so še danes dobri delavci in da jih imajo vsi radi.

Kar čedno bajto smo imeli pod Uršljo goro. Ja, čedno. Lésa je bilo skoraj za pol bogatije! In ko si ti, Markič, tisti les zavohal, si šel za mano ko kužek. To pa moram reči, da si znal nekaj v najzrelejši dobi zavohati. Preklemano, si to iz Prlekije s sabo prinesel?! Mene je poleti na paši vol potisnil čez skalo, da sem si v kolku nogo zdrobil. Tedaj smo se še kar doma zdravili. Pa sem se tako pozdravil, da še vso tisto jesen nisem bil za nobeno delo. Sveti pantofelj, še ene slame nisem mogel vzdigniti na voz! In bilo mi je potem čisto vseeno, če bi me kar na mestu smrt pobrala. Neža pa je godrnjala: »Z eno nogo že v grobu stojiš, pa se še vedno režiš!« Jaz pa njej nazaj: »Ha, se vsaj zemlja, v kateri bom ležal, ne bo skisala.«

Pozimi sem moral najeti delavce, da so mi posekali nekaj smrek. Otroci so bili še vsi presmrkavi. Ja, kaj sem pa tudi hotel! Moral sem prodati nekaj hlodov. Vse naše obleke so že cvetele! In v dolino se sploh nisem več upal, da me ne bi spoznali za tistega razbojnika, ki so ga prav tedaj iskali.

Tisto zimo sva se srečala v mojem lesu. Prilezel sem pogledat, kako so mi kaj naredili. Takole si mi pihal na dušo:

»Kar udariva, Lekš. Ti nisi več za Uršljo goro. Saj menda že sam čutiš, da si ji zdaj samo napoti. Ta gora je za zdrave ljudi. V Labodski dolini vem za dobro posestvo. To bi bilo nekaj zate. Pomagal bi ti. Pol zastonj bi ga dobil.«

Ko sva se menila o lesu, si rekel:

»No, ja. Ni taka reč. Saj sam vidiš, kako si ga zapustil. Pa oklestil tudi za dvajset let naprej. Le poglej, kako se sveti...«

Jaz sem tisti dan na tihem že sklenil, da bom prodal, saj sem le z muko pridrsal do doma. In ta sklep se me je potem držal ko cek. Vedel sem namreč, da bom šepal do smrti. Nežo pa je vzdignilo, ko sem ji omenil. Zajokali so tudi otroci, da se je bajta podirala. Ona je vpila: »Sveta Neža! Še zdaj se režiš!« Jaz sem pa svoja ušesa kar v zemljo zakopal. Ti pa si bil tudi tič: vztajno si čakal na gosenco, da je čisto iz cveta prilezla. Trem otrokom si hkrati obljubil, da jim boš spomladi šel za birmanskega botra. S tem si ženi malo zamašil usta, ker je vse življenje sanjala o bogatem botru. Ko pa si prišel k nam, da dokončno udariva v roko, me je Neža le še enkrat ustavila:

»Lekš... Poslušaj me, Lekš. Vsaj toliko počakaj, da si tisto posestvo prej ogledava.«

»Ne nori! Kupec je v hiši. Ne bo ga kmalu takega. Jaz nisem več za to goro, saj veš.«

»Bi že kako. Še zate bi delala. Samo tega sveta ne zapustimo. Glej, tu sem se rodila. In moj oče tudi...«

»Eh, zdaj boš pa s tem začela! Ti ne veš, da se v dolini vse enkrat laže obdela. Boš videla, ne bo slabo plačal.«

Pa sva udarila. Ne smem reči, čedno vsoto si mi odštel. Toda bajto in zemljo si vseeno dobil zastonj. Prehitro sem udaril. Tudi babe imajo včasih prav, čisto po svoje slutijo nesrečo. Še nocoj mi je strašno pri srcu, če pomislim na to. Toda to niti ne bi bilo najhuje. Ko sva šla z Nežo gledat tisto posestvo, sem tudi jaz skoraj zajokal.

»Če misliš ostati tukaj, me boš po enem letu pokopal,« je tulila Neža. »Raje sem na štantu pod Uršljo goro, ko pa v tej dolini na svojem.«

Vrnila se je domov. In otroci z njo. Sto konjev je ne bi več spravilo nazaj. Res smo šli na štant in čakali na kakšno ugodno kupčijo. Tako smo denar počasi zaštantvali, več ko polovico pa nam je požrla prva svetovna vojska, ko je denar propadel.

Ti si bil mojim otrokom za botra, vsem po vrsti si bil za botra, jaz pa sem te prišel prosit, da bi me vzel za hlapca (ker mi nisi mogel biti več za botra!). Tako sem bil še najbliže svoji zemlji, tako sem lahko še največkrat sekal svoj les.

Tako. Zdaj lahko pa spet vi govorite, gospa Markičeva. Jaz sem končal. Hvala bogu, da sem končal. Včasih sem laže pet klafter drv naredil, ko o tem pripovedoval. Nocoj je pač vse drugače.«

Leta 1909 se nama je rodil prvi sin. Za Grego smo ga krstili. Po mojem očetu.

»Ali ne bi zdajle jaz povedala svoje o Gregi,« se je oglasilo dekle, ki se je utopilo.« Saj mi dovolite, kajne?«

Stari Markič je prikimal.

Z Grego sva skupaj hodila v gimnazijo. Pet let. Bil je silno vesel fant. Res. Kar čakali smo ga, da je prišel v družbo. Najbolj pa jaz. Brez njega mi je bil svet vedno bolj pust. Nisem si mogla pomagati. Nikoli ne bom mogla povedati, kakšno leto sva preživela, ko sva bila v osmi gimnaziji. Ne, to sva odnesla s seboj na pot. S seboj kot večno prtljago, nikoli ne občutiš nje težo, le prijetno trpljenje in žrtvovanje. Večkrat sem prišla z njim na Prevalje, k vam. Vsi ste bili tako prijazni z menoj. Še vi ste se menda tistikrat spremenili, so mi rekli. Srečna sem bila, da sem vam ugajala. Nisem vam zamerila, če ste me kdaj predolgo držali za roko. V svoji mladi ljubezni sem bila prepričana, da me s tem pridobivate za sina. Zdaj pa moram prej povedati še to: Bila sem edina hči. Papa je bil uslužbenec v banki. V službi je bil velik pikolovec, pa tudi doma. Mama je tiho hodila v njegovi senci. Ko bankovce me je likal in mi po desetkrat na dan pogledal v oči, če jih že ni skalila kakšna črna mušica. Tako se večkrat še ganiti nisem upala, ker se povsod valja greh, kakor me je učil papa.

Neke noči pa, oh strašno, strašno! ste prišli v mojo sobo. Že tretji dan sem bila pri vas. Ko sem se prebudila, ste me že držali za zapestje.

Zjutraj sem se odpeljala s prvim vlakom. Nikoli več nisem mogla stopiti pred Grego. Nikoli več, nikoli več pred očeta. Nikoli ne bom pozabila tiste poti do Maribora.

Še tisti dan sem postala dekle, ki se je utopilo.

»Jaz bom dokončala tvojo povest,« je rekla druga žena Markičeva, ko je dekle utihnilo.

Grega je nekako izvedel, kaj se je zgodilo tisto noč. Še danes si ne morem misliti, kako. Vem, Ivan, da se ti nisi izdal, niti s kretnjo se nisi izdal. Dobro še pomnim, kako si tisto jutro govoril z njim o nedeljskem lovu na jerebice. Brezbrižno si se smejal in mu govoril: »Eh, daj no. Pozabil boš na punco. V nedeljo boš pozabil, ko ti bo sedla na muho jerebica!« In tiste dni je v tebi zagorela misel, da bi zmesil iz Grege svojega velikega naslednika. Za poskušnjo si mu zapisal hišo in nekaj zemlje. Grega pa je kos za kosom zapravljjal, ko da razdaja otrokom cukrčke. Tako si se nenadoma ves obseden vrgel proti njemu. Zaživel si za drugorojenca, za Lojzeja, ki sem ga povila eno leto za prvim. Dokler je drevo lepo raslo, si mu stregel ko človeku. Če pa si sprevidel, da se mu sušijo veje, mu nisi več prizanašal. Neusmiljeno si ga izrul. Jaz se ti nisem upala niti z besedo upreti. Naskrivaj sem dajala Gregi denar. Ko je preklel še mene, sem mu ga pošiljala po tretji osebi, ne da bi vedel, od koga ga dobiva. Siromak je trinadvajsetleten umrl za sušico. Ko si mu naredil veličasten pogreb in še

veličastnejšo sedmino, je bil ves trg grozno presenečen, jaz pa sem ti spet vse odpustila. Tak si pač bil, da smo te lahko v enem dnevu imeli za angela in hudiča. Res, v enem dnevu. Zato te nikoli nisem do kraja razumela. Včasih si zjutraj zapregel hudiča v kočijo (jaz sem se zaklenila, delavci pa so se razbežali po svojih poslih) in se odpeljal. Zvečer pa te je pripeljal domov angel: nenavadno vljudno si se pogovarjal s svojim voznikom, mene pa še dolgo v noč nisi pustil, da bi šla leč.

Anica, najina prvorojenka, je bila že kot otrok zelo zamišljena. Verjela sem, da jo je botra urekla. Ta punca se je jezila, če se je kdo rad smejal. Strašno hitro je rasla. Ko visok žitni klas se je lomila v vetru. Kar grbasta je postajala.

»Sicer pa bo o njej pripovedoval mož, saj je zato prišel, ali ne?«

»Jaz bom govoril zadnji,« je lakonično spregovoril mož z rano na prsih.

»Potem sem pa najbrž že jaz na vrsti?« se je oglasil cerkveni ključar Močnik.

»Nisi še na vrsti!«

»Bom pač jaz nadaljevala,« je vzdihnila druga žena Marija.

Zdaj je stal drugorojenec Lojzej v tvojem čudnem oltarju. Stal je kot kip, ki mu polagajo pred noge prav tisto, s čimer ne ve kaj početi, kot kip, ki se po otroško smehlja svojim razgretim žrtvovalcem. Imeli smo že toliko zemlje in lesa, da si se z grofom Thurnom lahko tikal. Še vedno si bil nedosegljiv v presojanju, kdaj so hruške ravno prav zrele. K uspehu ti je vedno pomagala tudi hladnokrvnost, s katero si tako zrelo hruško otrešel. Sama tega niti ne bi nikoli ugotovila. Pa tudi nisem razmišljala o tem. Čula pa sem od drugih. Dostikrat sem to čula. Kar pa so drugi govorili o tebi, o nas, pa sem si vedno do pikice zapomnila. Mogoče res ni bilo lepo in prav, da sem bila na to ponosna. Žal mi pa še danes ni.

Lojzej ni rasel, kot bi mi radi. O, saj je bil čudno priden fant, za vsako delo je rad prijel, samo zdrav ni bil. Le kako je to mogoče, sem se spraševala. Le kako je to mogoče?! Ti si bil velik in močan in ne pomnim, da bi bil kdaj bolan. Jaz pa tudi. Otroci pa vsi ko slamice s puhlimi stebelci. Tako sem se vsak dan bolj bala, kdaj se boš zaradi tega obrnil tudi proti njemu. Res nisem dolgo čakala, prav sem slutila. Nekega dne, čisto nenadoma (v tebi pa se je gotovo že dalj časa kuhalo), si ga snel iz svojega čudnega oltarja in postavil vanj Vestreja, ki je bil dve leti mlajši od njega. Vsi so kmalu vedeli, da bo Vestrej tvoj naslednik. Svojo odločitev pa si spet napel do skrajnosti. Postal si pravi suženj svojega oltarja. Lojzej je imel komaj deset let, pa mu

ni bilo več obstanka v naši hiši. Tako vidno si ga zapostavljal, tako strašno si ga v nič deval, da mi je krvavelo srce. Vem, nekateri so mi očitali, da si mi ti več kot otroci, zato pa tako trpijo. Pa ni bilo tako. Ni bilo. Ne morem povedati, kako mi je bilo, ko si Vestreja in tudi tuje otroke ščuval na Lojzeja, samo pomagati si nisem znala. Samo pomagati si nisem znala. S težkim srcem sem se nato odločila in ga poslala k sestri v Maribor. Od svojega denarja sem mu morala pošiljati. Ti nisi dal zanj niti dinarja, nikoli nisi vprašal, je še živ ali ne. Vsa zmedena sem živela iz dneva v dan, toda tebe nisem mogla sovražiti, nisem te mogla, za vsak tvoj korak je zraslo v mojem srcu opravičilo, čeprav včasih le nebogljeno opravičilo. Mislim, da so me sinovi zaradi tega zaničevali.

Vestreju je bilo od takrat ko grofovemu sinu. Zapisal si mu že skoraj polovico zemlje. Svojega konja je imel in kočijo. Povsod si ga jemal s seboj. Naj vidi, kako se kruh služi, si rekel. Nikoli se ne sme spomniti, da sem jaz nekoč priromal v te kraje z venci čebule.

Prvo svetovno vojsko smo kar srečno prestali. Plebiscit, ko je šlo zanj, ti še malo ni pretresel življenja. „Naj nas vzamejo ti ali oni, zemlja bo ostala, kjer je,“ si govoril. Mejo so potem res tako potegnili, da nam še nohtov na nogi niso odrezali.

S strahom in obupom pa sem opažala, da se tudi Vestrej suši. Koliko noči sem prebedela in prejkala! Kar naprej sem razmišljala, kako bi naredila, da ti tega čim dalje ne bi opazil. Naskrivaj sem ga vodila k zdravnikom. A čeprav so me tolažili z upanjem, se pomirila nisem več. Gledala sem, da sta bila kar najmanj skupaj. Nazadnje sem se oprijela še ene rešilne misli:

»Dajva Vestreja v mariborsko šolo. Več se bo naučil,« sem ti v strahu predlagala.

Ti pa me sploh nisi pogledal, temveč si zavpil: »Kar naj gre! Za zmerom! V enem letu se bo tako ali tako posušil.«

Spravila sem ga v Maribor, nikoli več se ni vrnil. Umrl je v bolnišnici.

»Jaz sem bil zadnje ure ob njegovi postelji,« se je oglasil fant s sušico v očeh.

»Govori! Ne! Čakaj! Malo še počakaj! Ali se ni pravkar oglasil zvon?« je spraševal goste Markič.

»Ni se še oglasil. Samo zdelo se ti je, Markič,« ga je hrabril Močnik.

»Bojim se, da mojih sinov res ne bo...«, je z vsem telesom zatrepetal stari Markič. »Govori, fant!«

Vestreju je bilo sedemnajst let, meni pa devetnajst. Do zadnje minute je gorela v njegovem srcu čudna želja. Govoril je, da bi se rad s svojim vrancem odpeljal po svetu. Kamorkoli da bi se odpeljal. Sam da bi se odpeljal. Še mene ne bi vzel s seboj, čeprav sva bila dobra prijatelja. Sploh je bil iz dneva v dan bolj nezaupljiv. Očeta ni niti z besedo nikoli omenil, pa tudi matere ne. Kadar je zvedel, da me bodo prišli obiskat starši, se je cel popoldan zaprl v stranišče. Umril je lahko. Kot bi zaspal. Tiho je zaprl oči in zašepetal: »Končno le odhajam s svojim vrancem v svet...«

Čez kratke tri mesece sem se tudi jaz odpeljal za njim.

»To je bilo devetindvajsetega leta,« je rekla Marija.

Izgubila sva že dva sina. Ti si bil še trden petdesetletnik. Kazalo je, da ti smrti nista vzeli niti enega leta življenja. Prepričana pa sem bila, da s tvojim srcem le ni bilo tako. Ni bilo tako, ni bilo tako. Mogoče si se držal tudi zato tako čvrsto, ker je živel še Lojzej. Seveda ga še vedno nisi omenjal. Toda to ni trajalo več dolgo. Nisi mogel živeti s praznim oltarjem, dokler je živel vsaj eden tvoje krvi. Lojzej je premagal svojo bolezen in se po dolgih letih vrnil na Prevalje. Pa ne k nam, pa ne domov. Na svojo roko je začel prekupčevati z lesom. Od tu dalje pa naj raje pripoveduje tašča najinega drugorojenca, saj je zato tudi prišla na večerjo, ali ne, Ema? Jaz bi rada omenila samo še to, da je Lojzej spet zaživel v tvojih očeh (o, takoj sem to opazila!), oživel je v tvojih pogovorih. Rekli boste, kako je bilo pa z Anico. Nje še opazil nisi, da je pri hiši. Njej nisi hotel zapisati niti johe, še ene smreke ne. Nazadnje sem se tudi jaz vživela v to, da sem imela Anico samo še za neozdravljivo bolnico.

»No, zdaj pa le pripoveduj o Lojzeju, Ema.«

»Ali ne bi prej še jaz katero rekel,« se je oglasil Močnik, cerkveni ključar.

»Kar povejte, kar povejte! Mi vsaj ne boste potem v besedo segali. Tega res ne morem trpeti,« je dejala gospa Solmark.

Tako je pač bilo, da sem bil večkrat jezen nate. To je dobro, da lahko nocoj človek čisto odkrito pove, kar misli. Hudimano muhast si bil, veš, Markič. V občinski odbor nisi hotel, ker da je imel župan bradavico ob nosu. Ha, navsezadnje je še smešno, ne?! To si povedal naglas, da te je čula cela fara. Vsi pa smo vedeli, da si bil jezen, ker te je župan prehitel pri neki mastni kupčiji. Ja, je že tako. Tudi izkušen lovec včasih naredi luknjo v zraku. Ha, ha... Vsi so se potegovali za tvoje častno članstvo: lovci, gasilci, šolski odbor in drugi. Rekel bi, da si raje dal za gasilce ko pa za kakšno mašo. Bogsigavedi, kam gleda makosej, ko plava nad poljem. Če se ti je s kakšnim sokolom

obetala kupčija, si pomazal pri njihovem društvu, drugič pa si spet pel z orli: ‚Sokoli so ene opice, ker imajo rdeče jopice...‘ Ja, čisto tako je bilo. Jaz samo tega nisem mogel nikoli razumeti, da ti niso obrnili hrbtov eni in drugi. Potem sem se pa le dokopal do tegale sklepa: Še nikoli nisi udaril po vrhovih, vedno si pritiskal samo na tiste nizke kline na lestvi. (Tudi jaz sem bil le boren kmet izpod planine.) Ha, bil si tič, Markič. Če sem na primer jaz prišel prosit za kakšno malenkost (recimo, ko smo kupovali farnemu patronu novo bandero), si me odpravil (na vljuden način!) z nekaj dinarji. Bil sem na smrt užaljen in še tisto uro sem župniku vse povedal. Naj te kar izobči iz cerkve, sem si dejal. Ne bo nobene škode. Že zdavnaj bi te bilo treba. Gospod župnik pa so se smehljali in me potrepjali po rami: ‚Gospod Markič se je le šalil.‘ Odhajal sem ves poparjen. Ko pa sem šel naslednji večer mimo tvoje hiše, so sedeli gospod pri tebi. Zelo dobre volje sta bila, čudno dobre volje. Prav gotovo sta tudi mene obirala. In potem smo dobili bandero, da bi ga bil vsak svetnik vesel! Nič več ne bom rekel. Nič več. Nak. Toliko pa zdaj veš, Markič: Nisem bil ravno tako trep, za kakršnega si me imel.

»Gospod Močnik, vi ste nocoj malo preveč pogledali v kozarec, zato govorite tako o mojem možu,« je Markiča branila žena Marija.

»Kaj sem pa pil? To mrtvaško vodo?!«

»Marija, pusti ga,« je rekel Markič. »Na tej večerji lahko vsak gost pove, kaj ga teži v grobu. To je večerja, na kateri moraš brez ugovora poslušati svojega sobesednika. Marija! Kaj praviš. Se bo kmalu oglasil zvon? Bodo prišli?«

»Bodo, Ivan!«

»Zdaj sem pa menda že na vrsti?« je pritajeno vprašala gospa Solmark.

Lojzej se je srečal z svojo hčerko Malko že v Mariboru. Jaz... Kako bi rekla... Eh, tukaj lahko nekaj izpustim. Ni tako važno. Saj tako veste, kaj počnejo mladi ljudje... Že vem. Kar tule bom začela. Ta vaš fant je prijadral za Malko na Prevalje in se meni nič, tebi nič, začel obnašati kot njen zaročenec. Čakaj, fant, sem rekla. Mi smo tudi še tu. Tako pa že ne boš medu lizal. Mi sicer nismo ne vem kako bogati. Lepo trgovino pa le imamo. In svojo čast, če hočeš vedeti. Edine hčere pa že ne bomo dajali vsakemu, ki frči za njo. Ali ne? Da je lepa in izobrazena, to sem lahko čula vsak dan. No, kaj si pa ti? sem ga spraševala. Še svoje postelje nimaš. Saj je res ni imel. Nato pa sem mu čisto prijazno svetovala: Spravi se z očetom! On pa: Nočem. Sam bom začel trgovati z lesom. Jaz pa: Nak! Tako se pa ne bova zmenila. Na

tistem lesu, ki ga misliš ti kupiti, še ptice pojejo! Na upanje pa jaz svoje edinke ne bom dajala.

Fant pa je ostal trmast, ni maral k očetu, za noben denar. Tudi Malka me ni poslušala, njegova beseda ji je bila več vredna. Če sem še tako pazila, sta se le shajala. Bila sem že čisto obupana, ko se je zgodilo nekaj nemogočega. Prej bi verjela, da se je pogreznila Uršlja gora. Oče je prišel k sinu, ga prosil odpuščanja (pomislite!) in mu ponudil, da se pobotata. Vem, Markič, sprevidel si, da bi si takrat ne mogel želeti boljšega naslednika. In res je bil fant neverjetno podjeten. V kupčiji je kmalu prekašal svojega očeta. Gotovo mu tega nisi zameril.

»Nikoli ne bom pozabila, kako je Lojzej po dolgih letih spet prišel domov,« se je vmešala v njeno pripoved Marija. »Bil je srečen. Vendar sem koj čutila, da s tisto srečo le ni zakopal let, ki jih je preživel zdoma.«

»Marija, nit si mi pretrgala!« se je jezila gospa Solmark. »Prosim te, pusti me, da povem, kar bi rada.«

Sicer sem pa že tako pri kraju! Lepa je bila njuna poroka. Res lepa. Trg se je bržčas še danes spominja. Mogoče je bil to najsvetlejši trenutek v naši in vaši družini. Zajokala sem, ko mi je Malka zašepetala v uho, da je srečna. Glejte, še zdaj imam solzne oči, čeprav mi jih je izjedla težka zemlja. Ti, Markič, pa si se povsod postavljaj s svojim sinom. In kako si se postavljaj. Za snaho pa se nisi dosti zmenil. Rekla mi tega nikoli ni, toda čutila sem to. Lojzeja so vabili in sprejemali v vsa društva, ki smo jih takrat imeli v trgu.

Leta sedemintridesetega je gorela papirnica. Lojzej je bil med prvimi gasilci. Živ se ni vrnil več domov. Goreč tram je pokopal njega in še enega gasilca. Tu bom končala. Še nocoj, daleč od svoje hčerke, se ne smem spomniti nanjo, nesrečnico.

Markič je zaprl svoje velike, sive oči. Omizje je za trenutek utihnilo. Sivina je postajala vse gostejša.

»Jih res ne bo? Jih res ne bo?« se je iz težke sivine izkopal Markičev glas.

Nihče mu ni odgovoril. Glas je utonil, ne da bi mu kdo ponudil pomoč, in molk je legel na njegovo mesto. Potem se je oglasila Marija.

Čez noč sva postala starca. V naši hiši je zadušalo po samostanskem miru. Anica pa je bila že tako navajena, da z nama ni govorila. Sirota je izpolnila že trideseto leto, pa se še ni zmenil zanjo noben možki. Vsaj jaz tega nisem opazila. Kolikokrat sem jo našla, kako je sama tavalala po pokopališču. Nadvse rada je hodila po belih stezicah

in si ogledovala grobove. Tako da so ljudje govorili: „Boste videli, ta bo še najbolj dolgo živela.“ Kar jezna sem bila zaradi tega. Zamerila pa sem na tihem tudi tebi, ker ji nisi hotel ničesar zapisati. Mogoče bi potem le kdo vprašal zanjo. Bila je navsezadnje le najin otrok. In še to je prišlo: Ti se nisi več zmenil za gospodarstvo. Srce me je bolelo, ko sem gledala, kako te zaman kličeta zemlja in les. Da bi kaj prodali, pa nisi pustil. Dokler bom jaz živ, si rekel, ne bomo prodajali niti ročice od voza.

Tik pred drugo vojsko in tik pred mojo smrtjo pa se je Anica le poročila. Vedno mi bo uganka, kako si jo našel, Vincenc. Še bolj pa to, da si ji ti, Ivan, dal nekaj dote. Sicer pa si bil tisti čas že nebogljjen otrok. Slabost, ki je do takrat nisi poznal, je pridrla na površje in se razlila po tvojem obrazu, zagospodarila je v tvojem govorjenju in obnašanju. Če bi živel vsaj eden od sinov, bi se to gotovo nikoli ne zgodilo.

»Povedal vam bom,« je spregovoril mož z rano na prsih.

Jaz sem Vincenc Kipnik. Tisto leto sem bil postajni načelnik na Prevaljah. Kako da sem našel Anico? Zato sem jo takoj vzljubil, ker nisem poznal njene preteklosti, ker nisem vedel, kako sodi oče Markič o njej. Vzljubil sem jo tako, kakršna je bila tisto leto. In zame je bila najboljše dekle, kar sem jih kdaj poznal. Plahe oči je imela, kar pa me je prej privlačevalo, kot odbijalo. Srečen sem bil, ker se me je takoj oklenila z vsem srcem. Zaupala je vsaki moji besedi, ni me spraševala, kako je bilo z mano, preden sva se srečala. Včasih se mi je zazdelo, da prvič v življenju sliši človeško govorico, da prvič sega komu v roko. V očeh soseske sva bila najbrž smešna s svojo ljubeznijo. Jaz sem imel že štirideset let, Anica pa dvaintrideset. Ko mi je bilo petindvajset let, sem ljubil neko dekle. Nisva se razumela. Odšla je z drugim. Ni mi bilo za doto, ki jo je Anica dobila. Tudi brez nje bi lepo živela, če ne bi prišla druga svetovna vojska. Leta triinštiridesetega, v avgustu je bilo, so prišli sredi noči pome. Pri meni so našli nekaj svežih lepakov. Čez teden dni sem umrl kot talec. Tu je, pogledajte, moja rana! Ko jo nocoj še enkrat gledam, mislim na Anico in na najinega sina Cenceja. Tolažim se s tem, da sem jima morda s to rano odprl drugačen svet.

Takrat se je v daljavi oglasil večerni zvon.

»Ni jih bilo, mojih sinov ni bilo,« je težko vzdihnil Markič.

Sivina je bila zdaj že težka ko odeja, zadušila mu je zadnje besede.

Zunanja vrata so se stresla.

»Notri je! Saj vidite, da je ključ v vratih!«
»Mama, zakaj se je dedej zaklenil?«
»Ne vem, Cencej. Prosim, pomagajte mi! Kar razbijte ključavnico!«
Trikrat je zamolklo zapela sekira.
Potem so se vrata vdala.

POMLAD

Pavle Zidar

Poln sem samotne hoje,
poln muk
in zbeganih želja,
kdo iz te ogromnosti me
izdere —
smrt
je kakor jaz zašla.

Bobneči curki, kri
me nosi,
pogled je kot umor
teman,
svetlo udriha edino veter,
ki zbira
za nekoga dan.

Zasej me v to posest,
nagon —
v vetru počije vse,
v vetru se trava mladi,
v vetru
ogenj ne umre.